

УКРАЇНА В НАЙДАВНІШІ ЧАСИ

ЛЕКЦІЯ № 2
ГЕРІНБУРГ О.В.

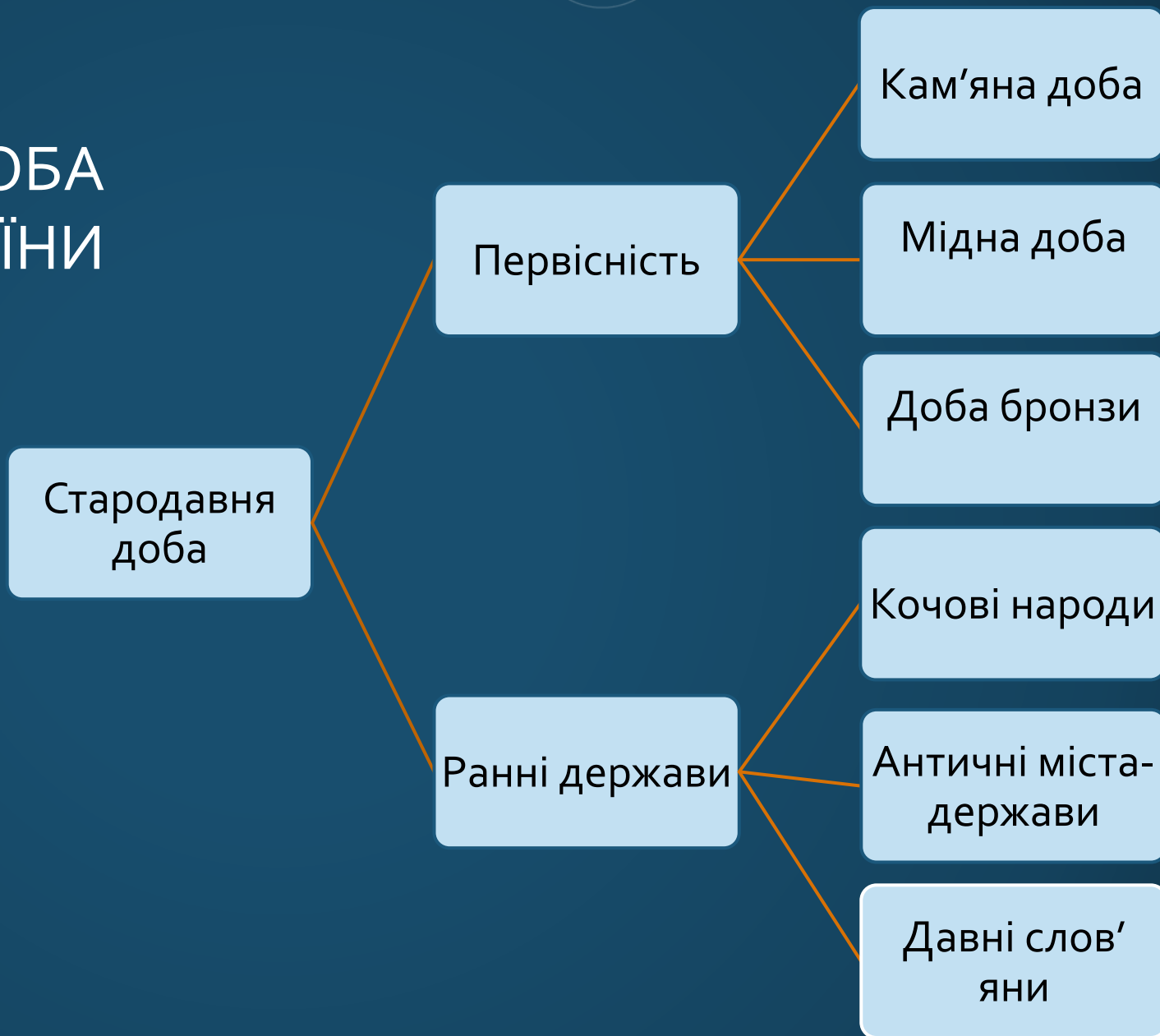
УКРАЇНА В НАЙДАВНІШІ ЧАСИ

План лекції:

1. Стародавня доба в історії України
2. Первісність : загальна характеристика та основні процеси
3. Основні риси первісної культури
4. Періодизація первісності та основні досягнення людства
5. Початок доби цивілізації на українських землях

СТАРОДАВНЯ ДОБА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Охоплює час від початку формування людської цивілізації на території України і до східнослов'янських племен у VII — IX ст. (включно)

Періодизація стародавньої історії України

<u>Кам'яний вік</u>	Палеоліт (<i>давній кам'яний вік</i>)	ранній	1 млн. - 150 тис. рр. тому
		середній	150 - 40 тис. рр. тому
		пізній	40 - 10 тис. рр. тому
	Мезоліт (<i>середній кам'яний вік</i>)		10 - 7 тис. рр. до н.е.
	Неоліт (<i>новий кам'яний вік</i>)		7 - 5 тис. рр. до н.е.
<u>Мідно-кам'яний вік</u> (енеоліт)			4 - 3 тис. рр. до н.е.
<u>Бронзовий вік</u>			2 - 1 тис. рр. до н.е.
<u>Залізний вік</u>			з 1 тис. до н.е.

Доба первісності

Доба цивілізації

Кам'яна
доба

Доба
металів

ПЕРВІСНІСТЬ - ЦЕ ПЕРША СТАДІЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСТВА

Первісність охоплює величезний період -
**від появи людини до виникнення перших
цивілізацій.**

Упродовж цього часу
сформувався фізичний тип сучасної людини,
яка:

- започаткувала творення духовних цінностей,
- виробила первісні форми організації громади та правила взаємовідносин між її членами.

Характерні риси первісності:

1. Колективна форма володіння основними засобами виробництва і відносно рівною часткою суспільного продукту
2. Колективними є проживання, добування, споживання і свідомість
3. В основі суспільних форм лежать сімейно-родові відносини
4. Світогляд базується на:
 - Ритуалі,
 - Магії,
 - Міфології та
 - Інших ранніх формах релігії

ПРОТЯГОМ ПЕРВІСНОЇ ДОБИ ВІДБУЛИСЯ ТАКІ ПРОЦЕСИ:

1. **АНТРОПОГЕНЕЗ** – біологічна еволюція людини, що почалася близько 3 млн. років тому і завершилася 40 тис. років тому з появою людини розумної (Homo Sapiens), а також основних людських рас
*примітка: Україна не входила до ареалів антропогенезу, якими були Азія та Африка
2. Розселення людства по усіх континентах
* примітка: на українських землях люди з'явилися 1 млн. років тому
3. **СОЦІОГЕНЕЗ** – формування суспільних форм життя у вигляді родової, а потім родоплемінної організації
4. Формування мислення та мови людини
5. Формування перших світоглядних, міфологічних та релігійних систем
6. Перехід від привласнюючого до відтворюючого господарювання («**НЕОЛІТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ**»)

СКЛАДОВІ АНТРОПОГЕНЕЗУ

- Прямоходіння (або біпедія)
- Розвинута рука з протиставленим великим пальцем
- Збільшення мозку
- Членоподібна мова

ГОМІНІДНА ТРІАДА

— сума трьох морфологічних ознак, що властиві тільки людині

Концепція гомінідної тріади була запропонована у сфері палеоантропології В. П. Алексєєвим як необхідна сукупність морфологічних ознак викопних людей, що відділятимуть їх від найбільш близьких попередників

«ГОМІНІДНА ТРІАДА»

Дріопітек
Вага — 30 кг
Зріст — 1 м 20 см
Мав великий за розміром мозок.
Жив на деревах

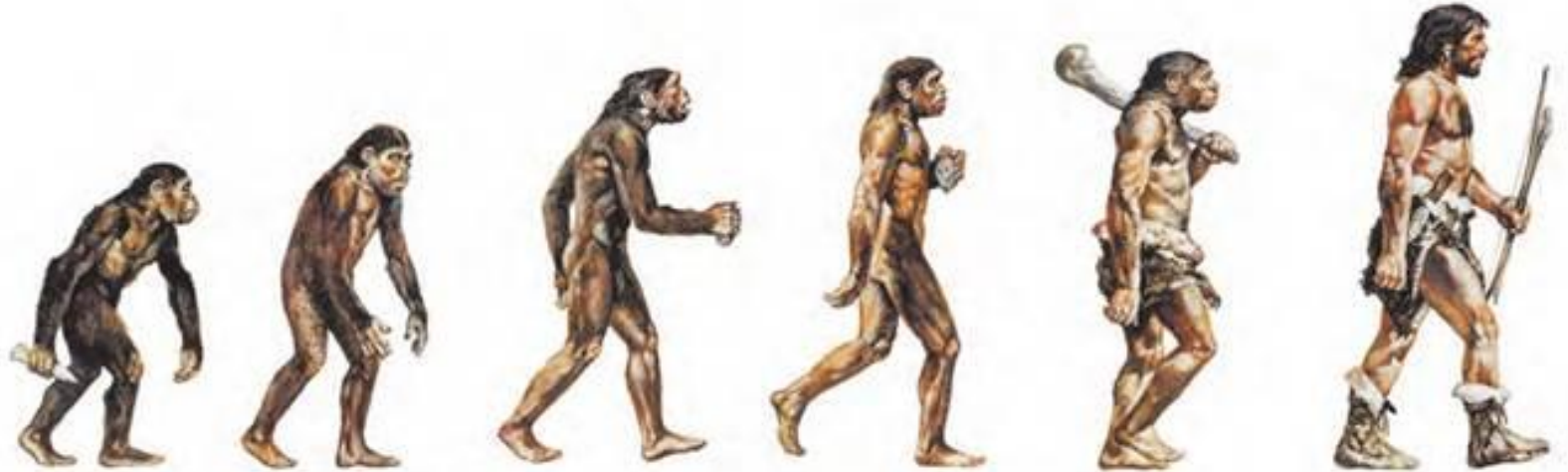
Австралопітек
Вага — 40 кг
Зріст — 1 м 10 см
Прямоходіння

Людина вміла (Homo habilis)
Вага — 60 кг
Зріст — 1 м 50 см
Могла говорити

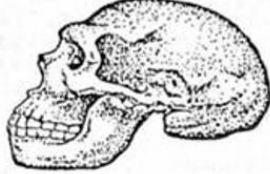
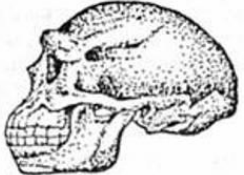

Пітекантроп (Homo erectus)
Вага — 60 кг
Зріст — 1 м 50 см
Використовував вогонь

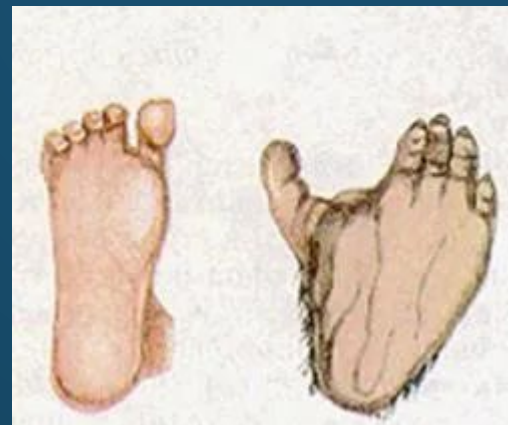
Неандерталець
Вага — 80 кг
Зріст — 1 м 65 см
Влаштував поховання

Людина розумна (Homo sapiens)
Вага — 70 кг
Зріст — 1 м 70 см
Біологічний тип сучасної людини

15 млн років тому 4 млн років тому 2,5 млн років тому 1,8 млн років тому 200 тис. років тому 120 тис. років тому

	Homo sapiens 1200—2000см ³	40 тис. років—сучасність
	Неандерталець 1000—1500см ³	150—40 тис. років тому
	Пітекантроп 800—1100см ³	1,5 млн—100 тис. років тому
	homo habilis 600—800см ³	2—1 млн років тому
	Австралопітек 400—600см ³	4—1 млн років тому
	Шимпанзе (дріопітек) до 400 см ³	15—4 млн років тому

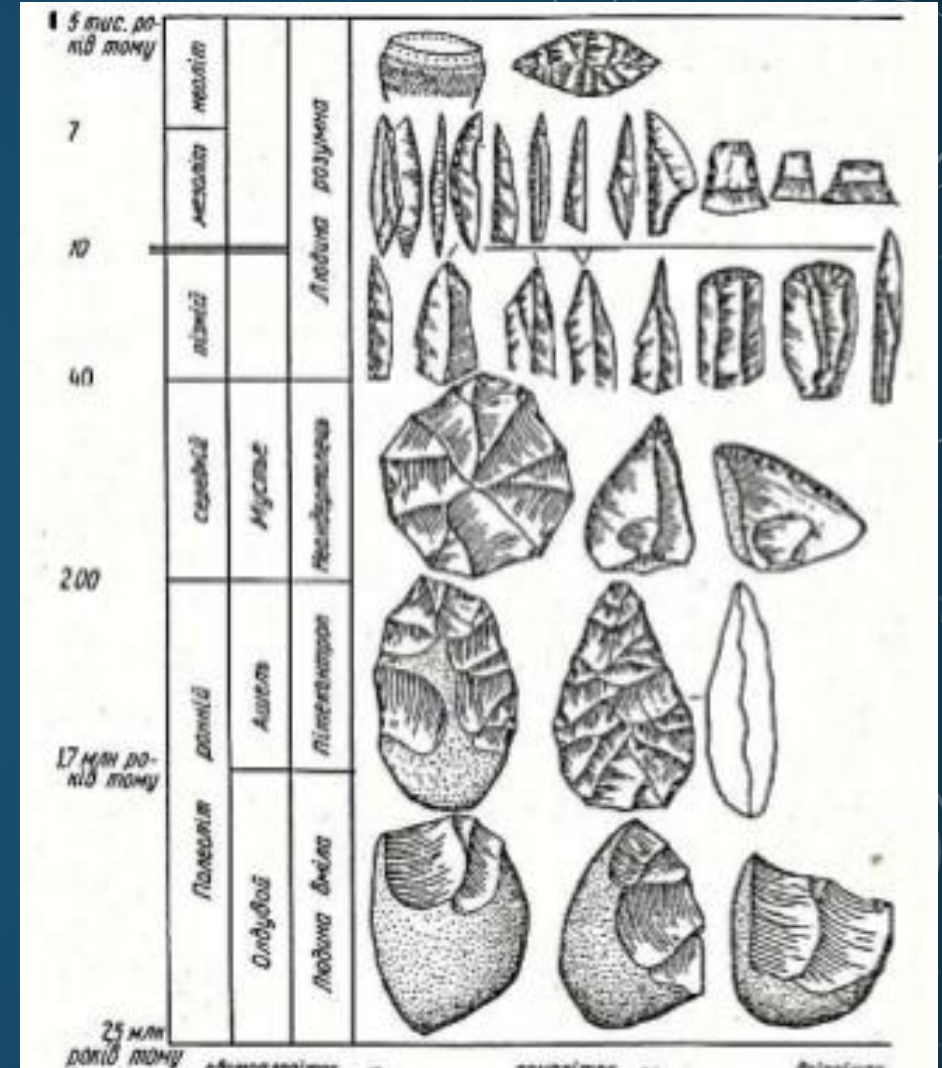

Антропологічна періодизація історії людства

Період	Характеристика
4 млн років тому	<u>Австралопітеки</u> (південна мавпа) — перші людиноподібні істоти, які вважаються безпосередніми предками сучасної людини. Розпочали ходити на двох ногах. З'явилися в Африці
2,5–2 млн років тому	<u>Homo habilis</u> (людина вміла) — перші розумні істоти, які розпочали виготовляти знаряддя праці. З'явилися в Африці
1,5 млн років тому	<u>Homo erectus</u> (людина з прямою ходою), або архантропи (найдавніші люди) — були першими, хто навчився використовувати вогонь. З'явилися в Африці й розселилися за її межами. Близько 800 тис. років тому архантропи потрапили на територію сучасної України з півдня Європи
150–100 тис. років тому	<u>Неандертальці</u> або палеоантропи (давні люди) — були першими людьми, що ховали своїх померлих. З'явилися в Азії, Африці та Європі. Найдавніші людські рештки на українських землях (печера Кіік-Коба в Криму) належать палеоантропам
40–30 тис. років тому	<u>Homo sapiens</u> (людина розумна) з'явилася у багатьох регіонах нашої планети. Із появою неоантропів (нових людей), або кроманьйонців — людей сучасного фізичного типу — завершився процес антропогенезу на Землі та розпочалася історія людства

СТАДІЇ ЕВОЛЮЦІЇ ЛЮДИНИ

Признак	Время появления приматов	Этап эволюции	Масса мозга в граммах
прямохождение	от 6 до 3 млн. лет назад	австралопитек	500
изготовление орудий	около 2,5 млн. лет назад	homo habilis (человек умелый)	750
поддержание огня, примитивная речь, простые формы коллективной деятельности.	около 1,5 млн. лет назад	homo erectus (человек прямоходящий – питекантроп и др)	880 - 1100
добыча огня, забота о близких, более развита речь, развитие коллективной деятельности	около 250 тыс. лет назад	неандерталец	до 1500
сформировывается речь и мышление, орудийная деятельность, развита коллективная деятельность	около 100 тыс. лет назад	современный человек	около 1400

Вдосконалення кам'яних знарядь

СТАДІЇ СОЦІОГЕНЕЗА

В сучасній літературі прийнято таку періодизацію:

1. Первісне стадо – непостійна спільнота, що виникає і розпадається в залежності від зовнішніх обставин. В середньому палеоліті трансформується в родоплемінну організацію
2. Матріархат - материнський рід
3. Патріархат – спочатку батьківський рід, а в епоху розкладання первіснообщинного ладу - сусідська община

Советская периодизация

(П.П. Ефименко, М.О. Косвен, В.П. Алексеев, А.И. Першиц, Ю.И. Семёнов)

Первобытное стадо	Период антропогенеза, изживание зоологических инстинктов, охота и собирательство, формирование навыков коллективного труда, промискуитет, эндогамия
Родовой строй	Экзогамия или дуально-групповой брак, родовая община; коллективный труд, потребление и собственность; равноправие, матриархат и авункулат
Разложение родового строя	Соседская община, возникновение скотоводства, плужного земледелия и обработки железа, появление классов и частной собственности, семьи, патриархат, моногамия

Зміна форм суспільної організації

Період	Основні риси
Ранній палеоліт	<u>Первісне людське стадо</u> – невелике нестійке об'єднання первісних людей
Середній палеоліт	
Пізній палеоліт	<u>Родова громада</u> – сталий колектив родичів, що мають спільну власність і працюють разом. Її основою був рід
Мезоліт	<u>Плем'я</u> – група родових громад, які мають спільні мову, територію, вірування, матеріальну та духовну культуру
Неоліт	
Енеоліт	Перехід від материнського роду (<u>матріархату</u>) до батьківського (<u>патріархату</u>)
Доба бронзи	<u>Союзи племен</u> – політичні об'єднання кількох племен (за певних умов ставали зародками державної організації)

АНТРОПОГЕНЕЗ + СОЦИОГЕНЕЗ = АНТРОПОСОЦИОГЕНЕЗ

ХАРАКТЕРНІ РИСИ ПЕРВІСНОЇ КУЛЬТУРИ

1. **УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ**, пов'язана з загальними процесами походження людини, її умовами життя, формами господарювання, віруваннями. До епохи неоліту культура різних первісних колективів, які проживали в різних регіонах світу, мала значно більше спільних рис, ніж відмінностей. Тільки в неоліті культура перестає бути єдиною й однорідною і розпадається на безліч локальних етнічних культур, кожна з яких набуває своїх неповторних рис і стає самобутньою.
2. **САМОДЕТЕРМІНАЦІЯ**, що свідчить про наявність зв'язку між розвитком культури і природними умовами, географічним середовищем і відсутність зовнішніх чинників впливу.
3. **ГОМОГЕННІСТЬ (однорідність)** первісної культури полягає у відсутності соціальних суперечностей, докорінних відмінностей в інтересах і потребах давніх людей.
4. **СИНКРЕТИЗМ (нерозділеність, нерозчленованість)**, що розкривається в сприйнятті світу давньою людиною, зокрема у зв'язку людини з природою, з якої вона не виділяла себе; в нерозчленованому мисленні давньої людини, що поєднує різнорідні форми вірування і под.
5. **МІФОЛОГІЧНІСТЬ**, яка полягає в тому, що світогляд (світовідчуття, світосприйняття) первісних людей був за своєю сутністю міфологічним. Міф став способом світосприйняття в первісній культурі, способом, що формує своє особливе розуміння справжньої сутності буття, тобто міф був своєрідною філософією давньої людини.
6. **РИТУАЛЬНІСТЬ ТА ТАБУЙОВАНІСТЬ**, адже первісна культура є культурою обрядів і табу, які виступають первинними регуляторами соціальних відносин (наприклад, існування статевовікових харчових табу, обрядів ініціації та ін.).
7. **УТІЛІТАРНІСТЬ**, адже усі дії первісної людини були підкорені практичним цілям

Синкретизм первісної культури

Первісні форми релігії

Назва	Визначення
<i>Тотемізм</i>	– віра в спільне походження і кривну спорідненість між людиною і тотемом – певним видом тварин і рослин.
<i>Анімізм</i>	– віра в існування душ та духів, що керують всіма предметами та явищами навколишнього світу.
<i>Фетишизм</i>	– віра в надприродні властивості неживих предметів (фетишів).
<i>Магія</i>	– обряди пов'язані з вірою у здатність людини надприродним шляхом впливати на інших людей, тварин, явища природи тощо.

Наскельне мистецтво первісної людини

Палеолітичні Венери

- невеликі за розміром статуєтки жінки-матері
- основна ідея цих зображень – продовження роду, родючість

КАМ'ЯНА ДОБА

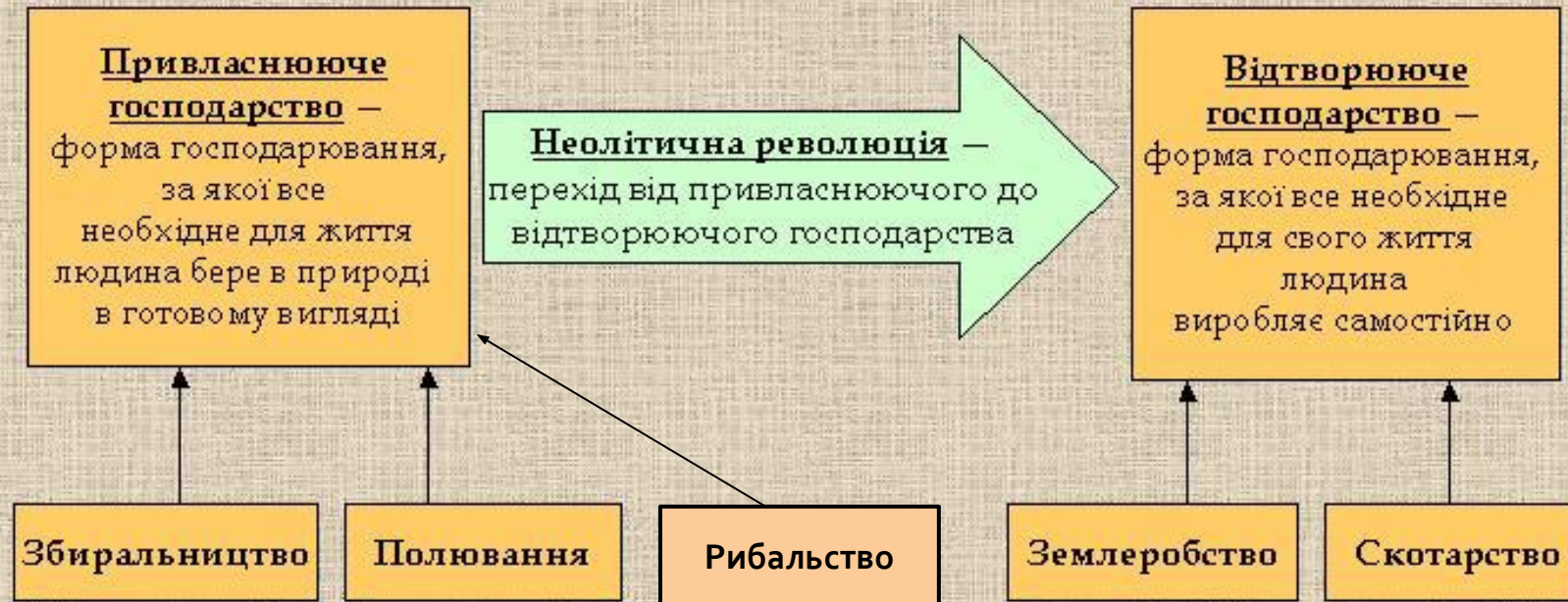

Палеолітична карта України

КАМ'ЯНИЙ ВІК ЛЮДСТВА

Назва періоду	Хронологічні межі	Знаряддя праці. Житло	Заняття людей. Релігія	Спосіб життя. Організація суспільства	Клімат
Палеоліт – давній кам'яний вік	2,5 млн. років тому – X тисячоліття до н. е.	- <u>палка-копалка</u> ; ⇒ - дубина, кам'яна сокира, рубило; ⇒ - рибальська сітка; ⇒ - опанування вогню; ⇒ - печери ⇒	- збиральництво; ⇒ - загінне полювання; - рибальство; - фетишизм, анімізм, магія; - <u>наскельні малюнки</u> ; - одяг – шкіри	бродячий спосіб життя ↓ стадо (30 чоловік)	льодовикова епоха «плейстоцен» (кілька зледенінь)
Мезоліт – середній кам'яний вік	X – VI тисячоліття до н. е.	- кам'яна скребачка, ніж; - лук, стріли; ⇒ - кістяний гачок, гарпун; ⇒ - кістяна голка; ⇒ - житло з кісток мамонта	- збиральництво; - полювання невеликими групами; - рибальство; - одяг, взуття шиють; - культ предків, тотемізм, <u>шаманізм</u>	осідають на берегах річок родова община – рід (40-120 чоловік) ↓ матриархат	потепління ↓ підвищився рівень моря ↓

Неолітична революція

Терміном «неолітична революція» англійський археолог Гордон Чайлд визначив зміни, які відбулися в житті людей в епоху неоліту — останню добу кам'яного віку.

“НЕОЛІТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ” ТА ЇЇ ХАРАКТЕРНІ РИСИ:

- **виникнення і поширення якісно нових способів виготовлення знарядь праці;**
- **винайдення керамічного посуду, прядіння, ткацтва і тканини;**
- **перехід до осілого способу життя;**
- **поява примітивного транспорту ;**
- **активне формування стад свійських тварин, використання їх як тягової сили;**
- **суттєві зрушення в демографічній сфері.**

<p>Неоліт – новий кам'яний вік</p>	<p>VI – III тисячоліття до н. е.</p>	<p>- кістяна мотика, дерев'яне рало, кам'яна зернотерка, кістяний серп; ⇒ - шліфований камінь, свердло, колесо, ткацький верстат; ⇒ - землянки, напівземлянки</p>	<p>- мотичне землеробство; ⇒ - скотарство; - ремесло; - промисли (збиральництво, полювання, рибальство, бортництво); - торгівля ⇓ «неолітична революція»</p>	<p>осілий спосіб життя сусідська община, плем'я (кілька родів) ⇓ патріархат</p>	<p>сучасний клімат</p>
<p>Енеоліт – мідно- кам'яний вік</p>	<p>IV – III тисячоліття до н. е.</p>	<p>- металеві наконечники; ⇒ - плуг з металевим наконечником; ⇒ - гончарне коло; ⇒ - глинобитне житло</p>	<p>- опанування металів (мідь, олово); - плужне землеробство; - скотарство; - гончарство; - ремесло, промисли, торгівля; - язичництво (політеїзм)</p>	<p>- осілий спосіб життя; - кочовий спосіб життя ⇓ союзи племен</p>	

ЕНЕОЛІТ — IV – III тис. до н. е.

- виникає перший метал (мідь), який використовувався паралельно з каменем;
- утверджується домінуюча роль відтворюючого господарства;
- розвивається майнова диференціація, з'являється патріархат.

Металургія періоду енеоліту

Изобретение выплавки меди из руды

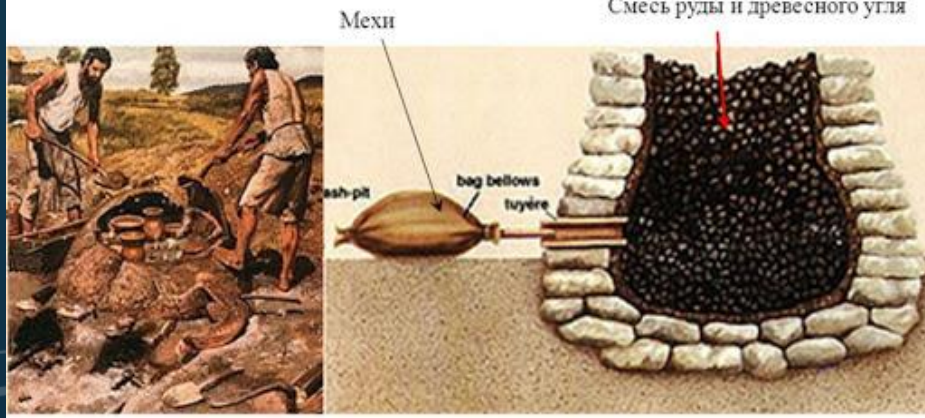
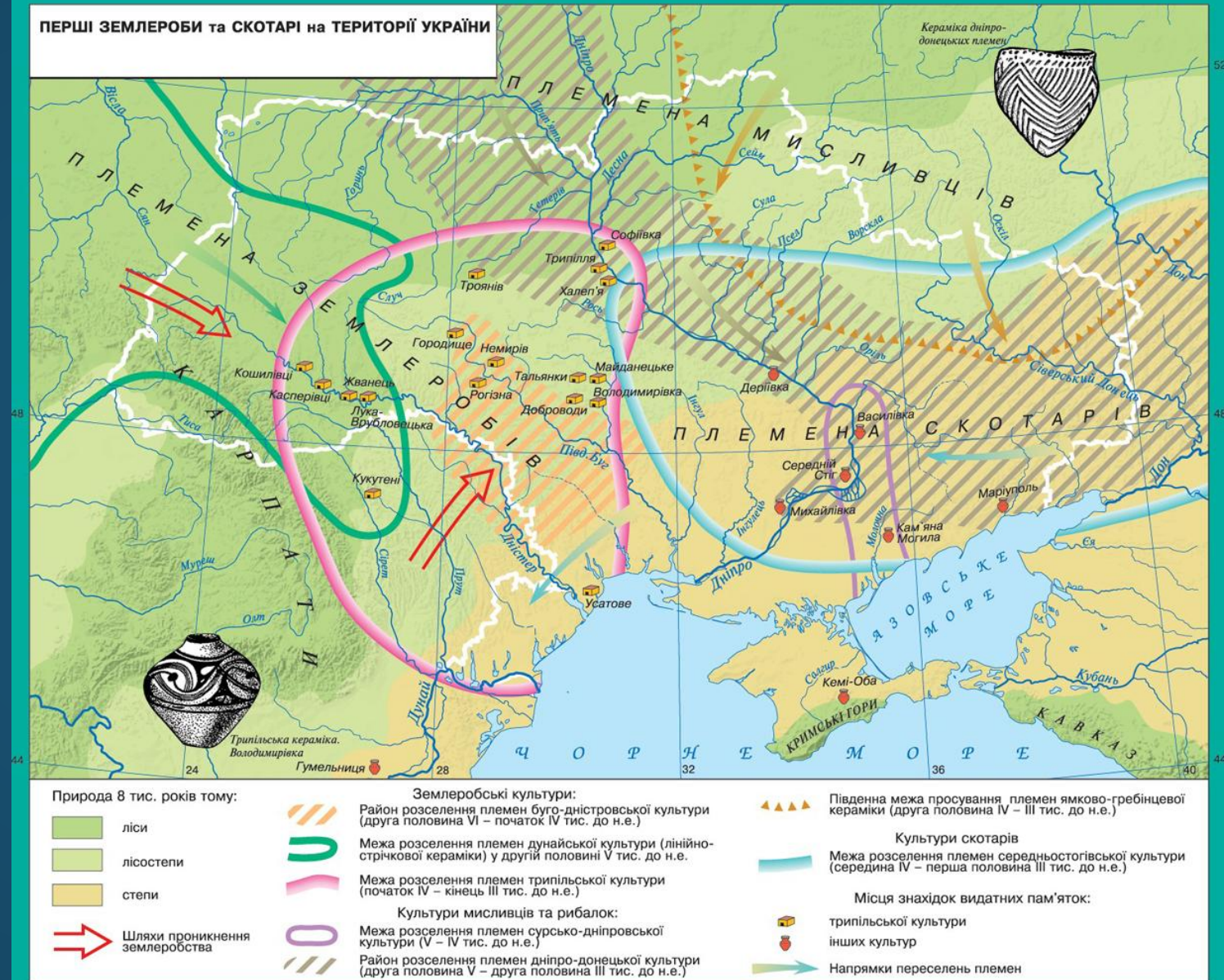

Схема давньої печі

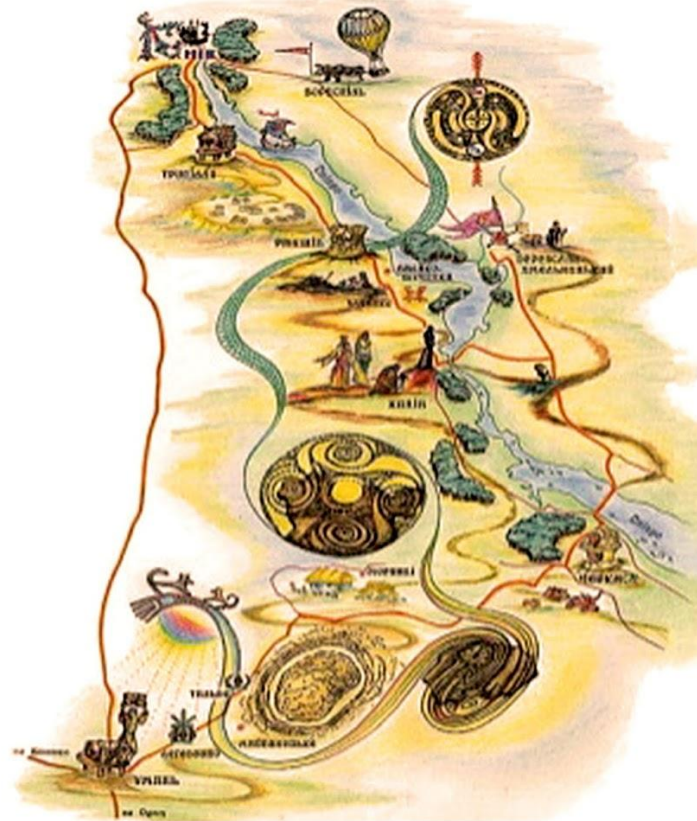
ПЕРШІ ЗЕМЛЕРОБИ та СКОТАРИ на ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

**Порівняльна характеристика
способу життя землеробів та скотарів доби енеоліту**

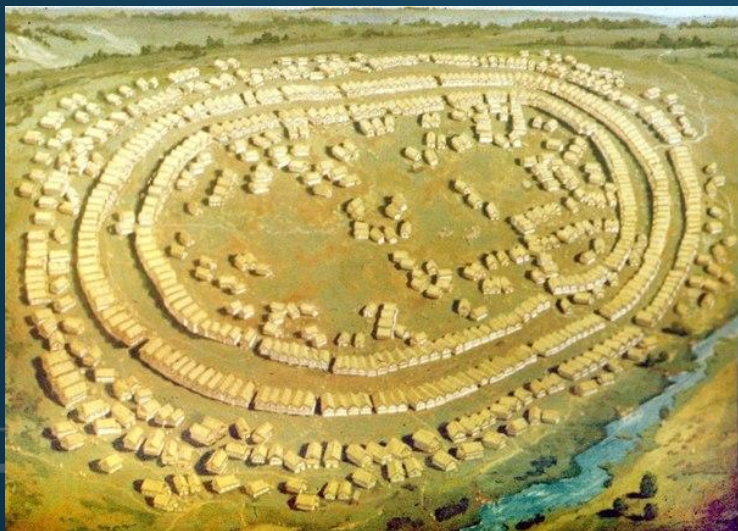
Племена	Господарські заняття	Житло, поселення	Кераміка	Обряд поховання
Землероби (Трипільська культура (IV—III тис. до н.е.))	Орне землеробство, виготовлення землеробських знарядь праці: мотик, кам'яних серпів; прядіння, ткацтво, гончарство	Великі общинні дерев'яні будинки, обмазані глиною; поселення утворювали протоміста	Прикрашалася орнаментом у вигляді геометричних фігур, розписом з зображенням звірів, рослин тощо; виготовлення глиняних фігурок	Безкурганні могильники та курганні поховання
Скотарі (Середньостогівська культура (IV—III тис. до н.е.))	Розведення худоби, насамперед биків та свиней, пізніше — коней; обробка шкіри, хутра; ткацтво	Напівкочові поселення	Доволі примітивна, гостродонна	Ямні та курганні поховання

ВІКЕНТІЙ ХВОЙКО – ВІДКРИВ ТРИПІЛЬСЬКУ КУЛЬТУРУ У 1896 РОЦІ

Керамічні вироби, знайдені під час археологічних розкопок поселень доби енеоліту, які належать носіям трипільської культури.

Дворівневий
пентхаус для мене
не був розкішшю)

На території України трипільці
лишили унікальні для своєї доби
пам'ятки – рештки дуже значних за
розміром поселень, які вчені
називають протомістами. У
середньому Подніпров'ї відомо
приблизно тридцять таких поселень,
які вражають своїми розмірами:
Тальянки (450 га), Майданецьке (270
га), Доброводи (250 га). За оцінками
вчених, їхнє населення могло
складати 10-20 тисяч людей – це
більше, ніж будь-яке українське місто
доби Середньовіччя. Вважається, що
ці поселення були центрами
племінних об'єднань.

Протоміста

ТІ # ДЕНЬ

План трипільського міста

Бронзовий вік

(кінець III – II тисячоліття до н. е.)

- поява першого штучного металу - бронзи (сплав міді та олова) – вдосконалення знарядь праці;
- відокремлення скотарства від землеробства, поява кочового скотарства, подальший розвиток орного землеробства з використанням биків як тяглової сили (перший великий суспільний поділ праці: пастуші, скотарські племена виділялися із загального складу стародавніх племен);
- розвиток скотарства призвів до заміни матриархату патріархатом, тобто праця чоловіків стала також домінуючою в землеробстві, металургії, обміні, суспільному житті.

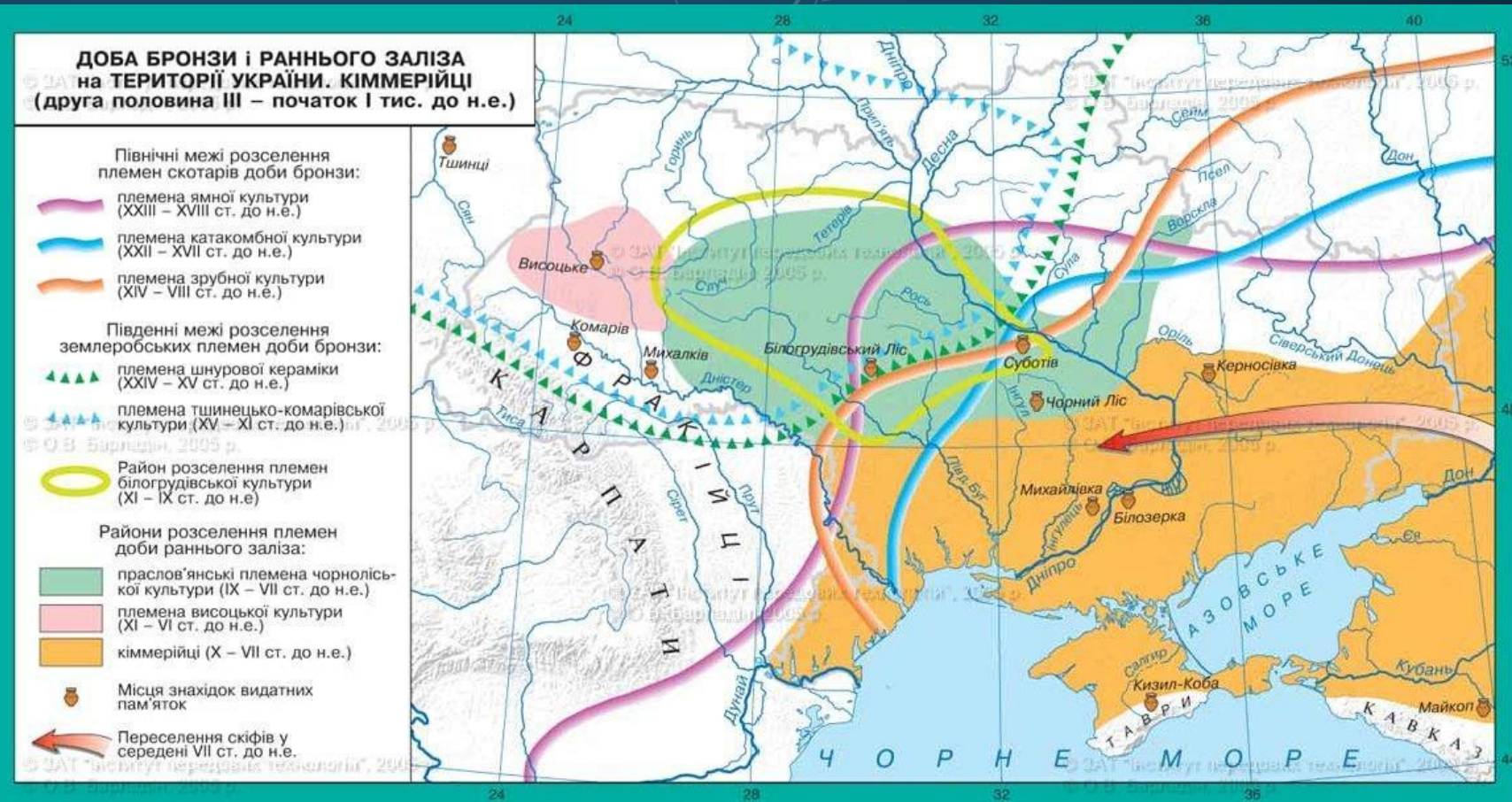

Схема кургану

Кам'яна стела

ДОБА ЦИВІЛІЗАЦІЇ

РАННІЙ ЗАЛІЗНИЙ ВІК

(1 ТИС. ДО Н. Е. –
ПЕРШІ ВІКИ НАШОЇ ЕРИ):

- виплавка заліза (вироблення зброї, господарських та побутових речей) – підвищення продуктивності ремесла та землеробства;
- відокремлення ремесла від землеробства – основа обміну та торгівлі;
- поглиблення суспільної нерівності – створення умов для експлуатації людини людиною; війни з метою пограбування та поневолення;
- виділення племінної верхівки, посилюється її влада серед общинників;
- початок формування етнічних спільнот людей (народів, племінних об'єднань).

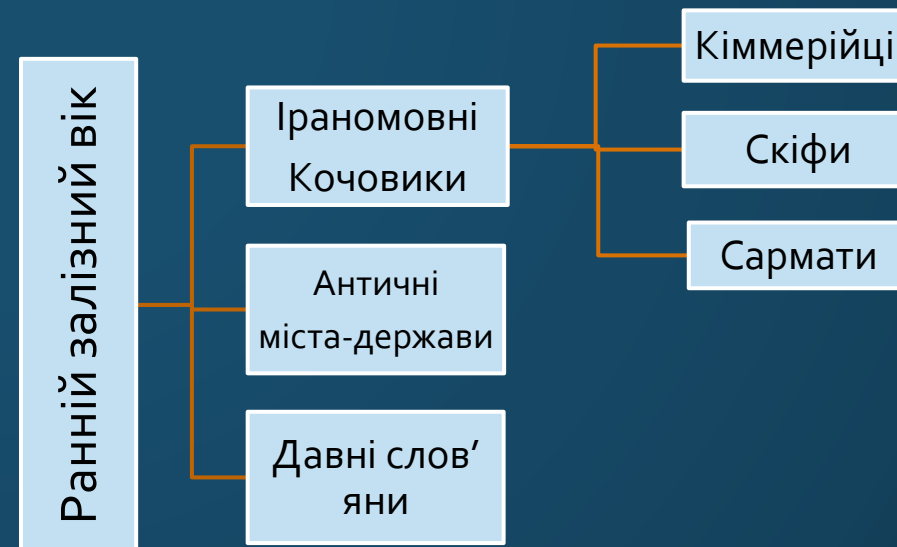
В добу раннього заліза відбувається перехід до **ЦИВІЛІЗАЦІЇ** – нового рівня розвитку людського суспільства.

ОЗНАКАМИ ЦИВІЛІЗАЦІЇ Є:

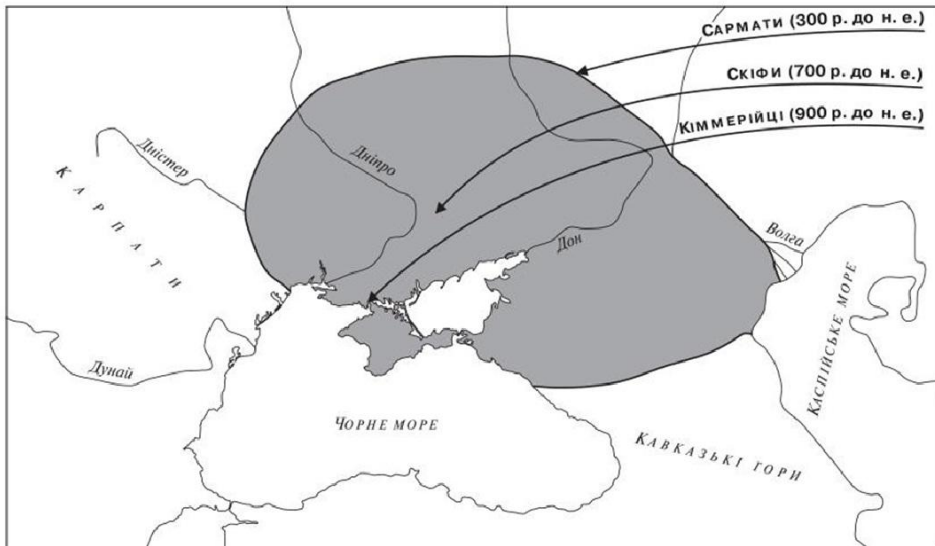
- Поява міст як економічних та ідеологічних центрів
- Поява писемності
- Поява монументальної архітектури
- Формування перших держав
- Поява класів
- Розвиток торгівлі
- Формування податкової системи

Ознаки з точки зору культурного розвитку («цивілізаційна тріада»)

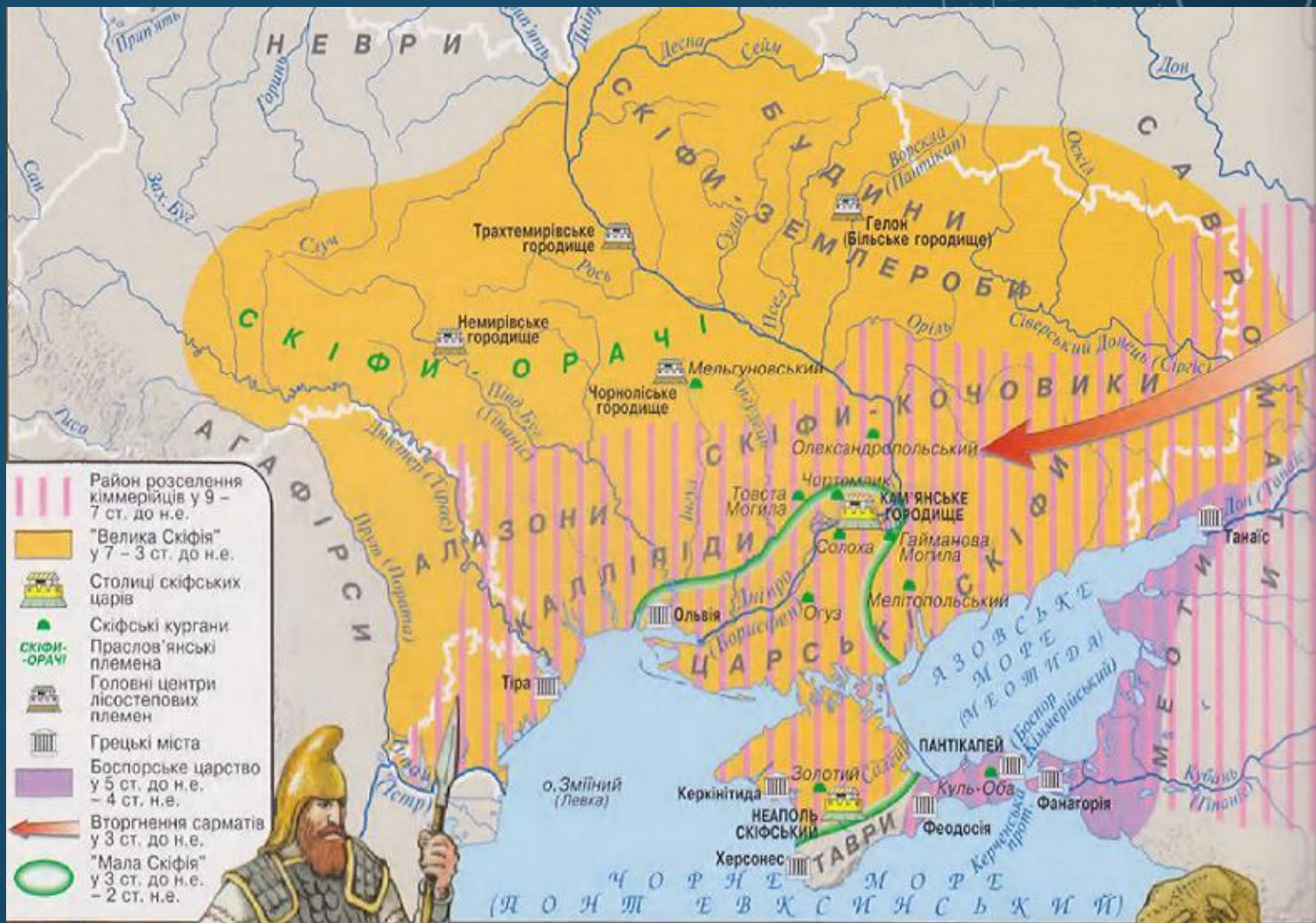
Ознаки з точки зору соціально-економічного розвитку

ВТОРГНЕННЯ ІРАНОМОВНИХ КОЧОВИХ ПЛЕМЕН НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

ІРАНОМОВНІ КОЧОВИКИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

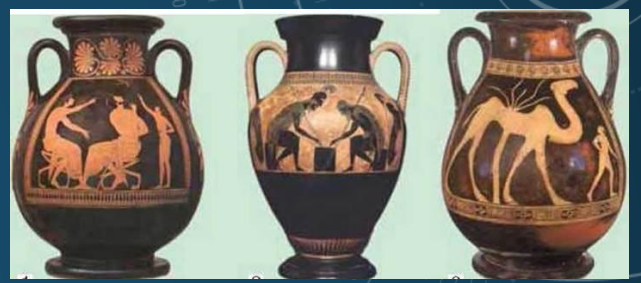

Критерії для порівняння	Кіммерійці	Скіфи	Сармати
<i>Час існування на території України</i>	IX – VII ст. до н.е.	VII – III ст. до н.е.	III ст. до н.е. – III ст. н.е.
<i>Назва народу та державного об'єднання</i>	Кіммерійці, Кіммерія	Скіфи; Велика Скіфія, Мала Скіфія	Сармати, савромати, аллани, роксолани та ін.; Сарматія
<i>Територія, яку займали</i>	Північне Причорномор'я, Крим, Тамань	Північне Причорномор'я Прикубанські степи, Північний Кавказ	Північне Причорномор'я Приазов'я (між Дністром та Доном)
<i>Основні заняття</i>	Кочове скотарство (конярство), орне землеробство, ремесло (виплавка заліза), торгівля	Кочове скотарство, орне землеробство, ремесло, торгівля	Кочове скотарство, орне землеробство, ремесло, торгівля
<i>Суспільне життя</i>	Військово-політичні союзи племен, перехід до станово-класового суспільства, рабство	Розподіл на три групи населення, рабство	Формувалось станово-класове суспільство на основі рабовласницького виробництва
<i>Державний устрій</i>	Військова демократія	Влада належала царям і племінній верхівці	Об'єднання племен, влада належала царям; жінки-воїни
<i>З ким воювали</i>	Урарту, Ассирія, Фрігія, Лідія, скіфи	Перський цар Дарій I, македонський цар Філіпп II, Мідія, Лідія, сармати	Скіфи, давні римляни, готи, гуни

ВЕЛИКА ГРЕЦЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ (VIII-VI ст. до н.е.)

ГРЕЦЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Причини колонізації

Перенаселення грецьких полісів (зростання чисельності населення)

Нестача родючої землі і прісної води

Розорення селян, демографічні проблеми

Розвиток ремесла і торгівлі

Боротьба між демосом і аристократами за владу в полісі

Найбільші античні міста-колонії Північного Причорномор'я

Назва	Коли і ким заснована	Розташування	Історична доля
Ольвія (у перекладі «щаслива»)	Наприкінці VI ст. до н. е. вихідцями з Мілету	Бузький лиман, неподалік сучасного Миколаєва	Знищена гунами у 70-х рр. IV ст. н.е.
Херсонес (у перекладі «півострів»)	У 422 – 421 рр. до н. е. з Гераклеї Понтійської	Південно-західне узбережжя Криму, біля сучасного Севастополя	Увійшов до складу Візантії. Припинив існування в XV ст.
Пантікапей (у перекладі «рибний шлях»)	У VII ст. до н. е. вихідцями з Мілету	Узбережжя Керченської протоки, сучасна Керч	У 70-х рр. IV ст. н. е. зруйнований гунами
Тіра (від грецької назви Дністра Тірас)	У VI ст. до н. е. вихідцями з Мілету	Гирло Дністра, неподалік сучасного Білгорода-Дністровського	Припинила існування в 70-х рр. IV ст. н. е. внаслідок гунської навали

Існувало дві форми правління:

а) міста-республіки (Ольвія, Тіра, Херсонес та ін.), в яких законодавча влада належала народним зборам. До них входили всі вільні городяни - чоловіки. Виконавча влада належала архонтам, що обиралися з рабовласницької знаті міста;

б) монархія — Боспорське царство, що виникло в V ст. до н. е. у результаті об'єднання кількох міст на чолі з Пантікапеем. Законодавча й виконавча влада концентрувалася в руках царя (династії Персіадів, Мітрідатів та ін.). У 107 р. до н. е. Персіад був убитий повсталими рабами під проводом Савмака, який захопив царський трон і навіть почав чеканити власну монету.

У I ст. н. е. Грецькі міста – держави здебільшого потрапили в залежність до Римської імперії. Проіснували вони до IV – V ст. н. е. , коли внаслідок загального занепаду рабовласницької системи і під ударами сусідніх племен дедалі більше втратили своє значення і врешті занепали.

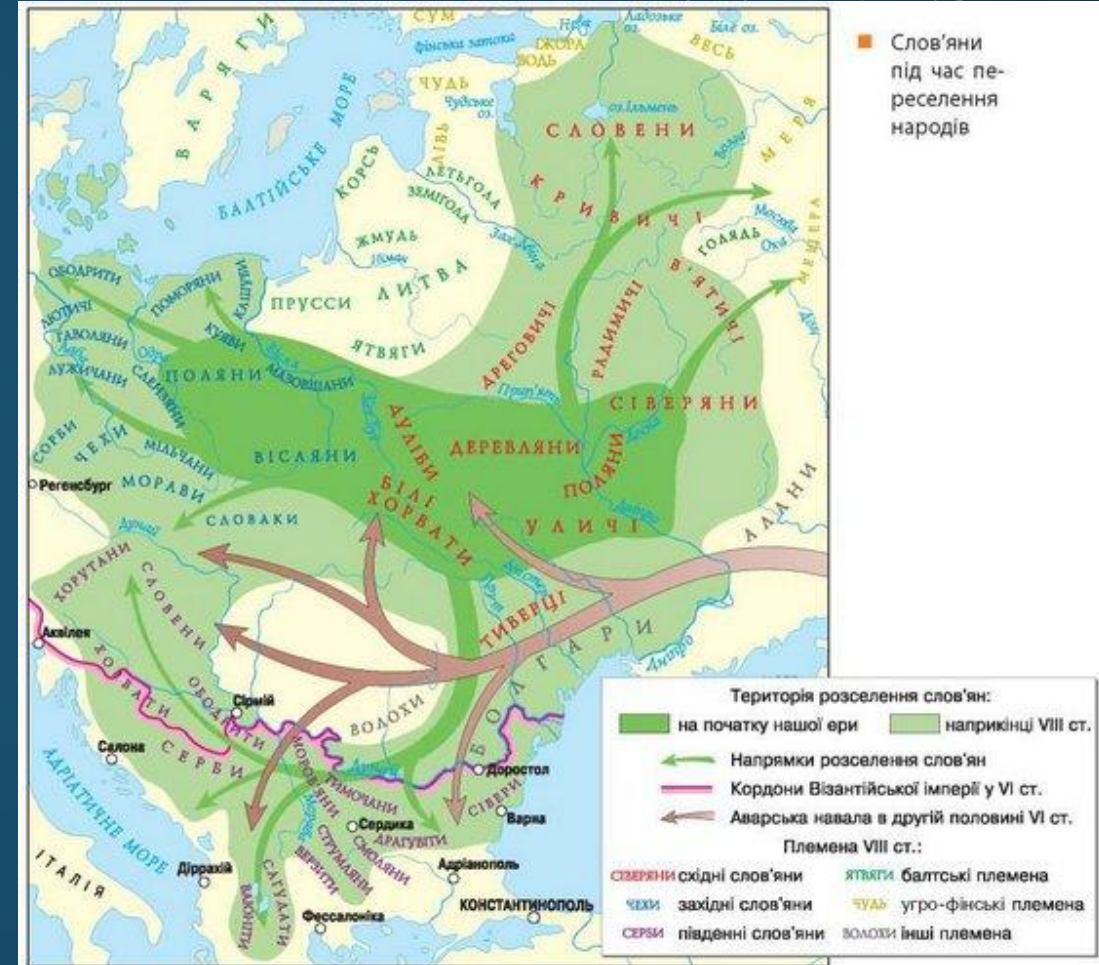
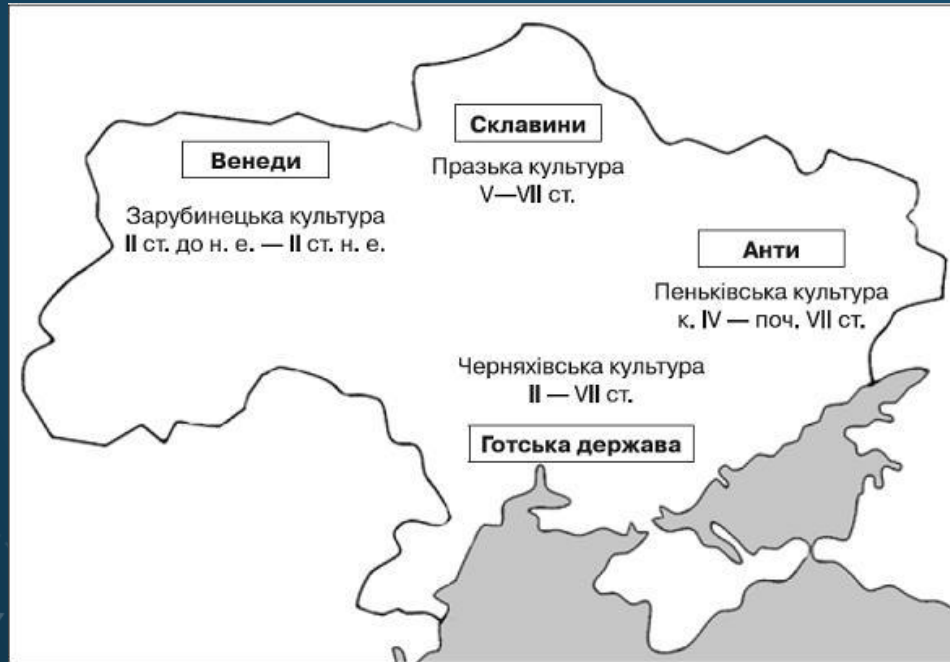
ВЕЛИКЕ РОЗСЕЛЕННЯ СЛОВ'ЯН У VI СТ.

В результаті навали готів стався розподіл єдиної спільноти слов'ян на західних, південних та східних.

Слов'яни		
Західні	Південні	Східні
<ul style="list-style-type: none"> • поляки • чехи • словаки 	<ul style="list-style-type: none"> • серби • хорвати • словени • боснійці • чорногорці 	<ul style="list-style-type: none"> • слов'яни, • полочани, • кривичі, • в'ятичі, • радимичі, • дреговичі, • сіверяни, • древляни, • дуліби, • поляни, • білі хорвати, • уличі, • тиверці

ДАВНІ СЛОВ'ЯНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

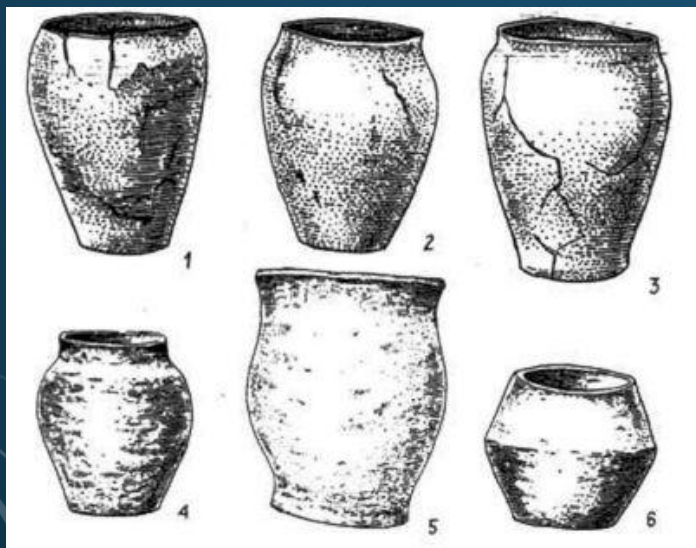
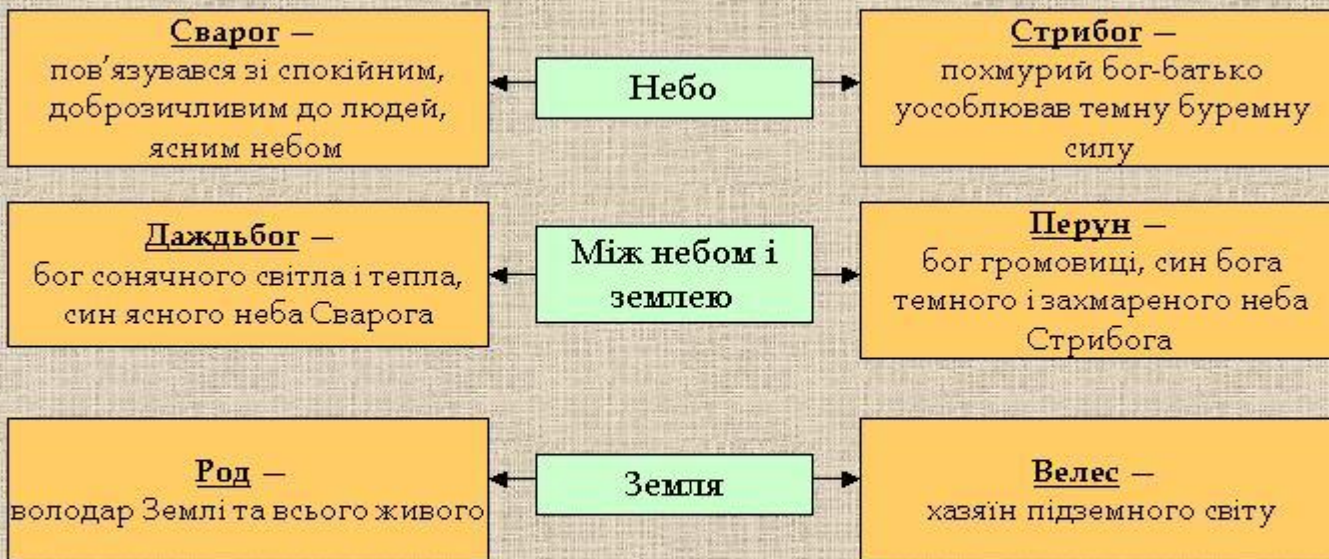

Слов'янський пантеон богів

Уявлення давніх слов'ян про будову світу богів

Слов'янське язичництво — це цілісна система уявлень про світ і місце людини в ньому. У слов'ян існували традиційні для індоевропейців уявлення про трищаблеву будову світу богів, де на кожному рівні розміщувалися, як правило, парні боги, що певною мірою протистояли один одному.